

Práce tlumočnicka Pověst papouška

Tlumočníci zprostředkovávají porozumění. Jsou však také odkázáni na pochopení svých zákazníků a klientů. Proto vznikl tento text. Má pomoci lépe pochopit aspekty práce tlumočnicka. A tím zprostředkovat lepší porozumění.

Tlumočníci jsou zprostředkovateli mezi jazyky a kulturami. Proto často stojí uprostřed, někdy dokonce v centru pozornosti, aniž by to chtěli. Z hlediska objednatele jsou spíše vedlejšími postavami, protože nejsou odbornými experty ani nepatří k organizačnímu týmu. Nemají spolurozhodovat, mají zprostředkovávat. Tlumočníci jsou centrálními vedlejšími postavami. Je pochopitelné, že toto vedlejší postavení uprostřed někdy vede k problémům. S tlumočnickou se zachází (zcela uctivě) jako s ex-centrickými postavami, přitom by rádi byli více integrováni do celého průběhu konference, aby mohli zprostředkovat optimální porozumění.

Porozumění à la carte

Když vám předá japonský obchodník svou vizitku, měli byste si tohoto gesta patřičně vážít. Předání vizitky má v japonské kultuře jiný význam než v naší, a vyžaduje jiný rituál. Má to něco do činění s jazykem? Ano, protože jazykové projevy není možné izolovat od kulturního rázu a konvencí. Patří to také k úkolům tlumočnicka? Ano, protože jeho úkolem je zprostředkovat porozumění à la carte, »na klíč«.

6. ledna 1992 (dpa) – Vědci mají naučit počítač tlumočit. Spolkové ministerstvo pro rozvoj chce s ohledem na rostoucí celosvětovou spolupráci redukovat jazykové bariéry novým vývojem v oblasti umělé inteligence. Tomuto cíli má sloužit tlumočnický přístroj zcela nového typu na počítačové bázi, takzvaný Verbmobil ... Tento tlumočnický přístroj má být k dispozici v roce 2000.

Rozuměli byste *How are you?* Američana jako otázce na vaše zdraví? Samotná slova budí toto nedorozumění, ale kdo už byl jednou v USA a zná tamější zvyky, ten by nikdy nepřišel na nápad odpovědět na *How are you?* krátkým referátem o svém zdravotním stavu. Ví, že se to používá jako fráze při pozdravu, a že je možné na *How are you?* odpovědět: *How are you?*

Slova sice uvádí do hry významy, ale tradice, konvence a situace rozhodují o tom, jaký mají smysl. Tlumočníci to vědí. Verbmobil přesně tohle nikdy nepochopí. A proto neexistuje v roce 2000 ještě žádný elektronický tlumočnick, a nebude existovat ani v roce 2020.

Znát slova – mít všeobecný přehled

Z projevu tehdejšího spolkového ministra zahraničních věcí Genschera k otevření 39. Mezinárodního sárského veletrhu: Toto angažmá neevropských firem není nečestnou konkurencí, nýbrž podnikatelskou prozíravostí, jejíž cílem je optimální využití nových tržních příležitostí. Nikdo našim firmám nebrání chopit se těchto tržních příležitostí ještě lépe a využít přitom svých předností, vyplývajících z výhodného postavení v rámci Společenství. Odvaha prosadit více trhu znamená také odvahu ke zvětšení trhu.

Co musíme vědět nebo umět, abychom této pasáži porozuměli? Jedna z možných odpovědí by byla: »Musíme znát všechna slova, která se v textu vyskytují«. Podívejme se blíže na poslední větu, a v ní slovo na slovo *trh*. Pochopíme, že trh tady nemůže znamenat tržnici nebo týdenní trh nebo odbytový trh, nýbrž že je myšleno tržní hospodářství. Více trhu zde znamená: otevření trhů, silnější zdůraznění tržně-ekonomických prvků, redukce protekcionistických opatření a subvencí. Odkud to víme? Jistě ne ze slovníku, nýbrž na základě našich všeobecných vědomostí, tedy všech těch

poznatků, které jsme nějak posbírali a uložili v průběhu našeho života. Toto encyklopedické vědění má mnohem širší záběr než jen lexikální významy jednotlivých slov. k čemu potřebujeme tyto všeobecné znalosti? Nestačí jen znát jednotlivá slova? *Courage for more market means also courage for a bigger market.* To by byl výsledek doslovného překladu do angličtiny – nanejvýš neuspokojivý výsledek, protože z tohoto projevu by posluchač sotva dokázal pochopit, co chce vlastně Genscher říci. Bezpochyby zní taková formulace podivně a »neanglicky«.

Abychom porozuměli nějakému projevu, nestačí tedy použít pouze slovníkové definice jednotlivých slov. Abychom porozuměli, musíme použít našich všeobecných vědomostí. Tlumočník musí znát nejen jazyky. Musí i něco vědět. To jej odlišuje od papoušků. Mimo jiné.

Myšlenková síť

In der Zukunft werden wir Maschinen entwickeln, die immer mehr auf ihre Umwelt reagieren und in der Lage sind, ihren Betrieb an wechselnde Bedingungen anzupassen.

(V budoucnu budeme vyvíjet stroje, které budou stále více reagovat na prostředí a budou ve stavu přizpůsobit svůj provoz střídavým podmínkám.)

Něco takového by mohl například říci ve svém projevu nějaký inženýr, nebo šéf podniku. Představte si, že tuto větu jen slyšíte a nemáte ji písemně. Mohli byste pak mít problémy s porozuměním obou slov *ihren Betrieb*, protože jsou dvou-, resp. vícesmyslné. Když slovo *ihren* jen slyšíte, nevíte samozřejmě, zda se píše s malým či velkým *i*. Když má tlumočník přeložit tuto větu do angličtiny, má tedy problém. A k tomu se přidává jeden další: co tady vlastně znamená slovo *Betrieb*? Podívejme se do německo-anglického slovníku. Najdeme tam: *business, company, concern, enterprise, factory, works, place of work, work, working, operation, running of ..., bustle*. Co z toho je správné? A řekl řečník *ihren* nebo *Ihren Betrieb*?

Máme tady tedy zapeklitou rovnici se dvěma neznámými, protože překlad slova *Betrieb* je závislý na tom, zda vyjdeme z *ihren* nebo *Ihren* – nebo i naopak. Jak vyřeší tlumočník tuhle zpropadenou rovnici? Jak může během několika sekund probrat všechny možnosti a rozhodnout se pro správnou?

Ignorance is bliss, říkají Angličané – příliš hodně vědomostí může být i škodlivé. Skutečně je velmi nepravděpodobné, že si tlumočník uvědomí při překladu této věty všechny možnosti, které jsme uvedli. Tento jazykový problém – a spousta dalších podobného rázu – z jeho hlediska žádným problémem není, protože ví, co chce řečník říci. Tato věta je součástí celého projevu, a tento projev je součástí konference nebo zasedání, o jejíž tématické, příležitosti a účastnících se informoval. Potud je vědění užitečné – je dokonce předpokladem pro řešení jazykových problémů tohoto druhu. Protože v jazykové rovině se bohaté vztahy mezi slovy nedají rozuzlit. Je k tomu zapotřebí vysoce diferencovaný inventář vědění – a časově náročná příprava. A někdy taky trocha štěstí.

Intuice

Dejme tomu, že řečník začne svůj výklad těmito slovy: Když si dnes na základě mnohých pozorování a vzhledem k naléhavosti řešení problémů ...

Na tomto místě se stáhněme do pozadí a položme si otázku: jak asi bude tato věta pokračovat? Například takto:

- a) ... klademe otázku, zda naše firma i v budoucnu ...
- b) ... odepřeme spolupráci, pak jen proto, že ...

Podle pokračování tedy vzniknou zcela rozdílné výpovědi, na jejichž prezentaci může posluchač více či méně trpělivě čekat.

Ne však tlumočník. Protože musí tohoto řečníka tlumočit z němčiny do angličtiny simultánně. Sotva může svým posluchačům říci: *»Dámy a pánové, hned budeme pokračovat – musím jen okamžik počkat, až řečník vysloví finální sloveso.«* Protože na toto sloveso se může u některých (německých) řečníků čekat pěkně dlouho. Tlumočník musí tedy něco říci, často ještě předtím, než řečník dokončí větu.

Mimochodem není ničím vzácným, že je v určitém jazyce v jednom slově obsaženo více významů. Myslete třeba na nebe, které se může objevit v náboženských i meteorologických textech, zatímco v angličtině se pečlivě rozlišuje mezi *sky* a *heaven*. Pro tlumočníky představují vícevýznamová funkční slova samozřejmě mnohem větší problém, protože když začnou větu špatně, nedá se tato chyba napravit opravením jednoho slova. Nemají proto jinou volbu než riskovat – musí vytušit, co chce řečník říci ještě předtím, než to řekne.

Tato intuice však není výsledkem mimosmyslového vnímání, nýbrž má solidní základ: Vyhodnocení všech informací, které jsou obsaženy v samotném projevu a důkladná příprava na téma konference, záměry a formy prezentace řečníků. Když tlumočníci prosí organizátory před konferencí o poskytnutí podrobných informací, činí tak proto, aby si pokud možno co nejvíce osvětlili horizont svého očekávání. Výsledkem jsou jasné formulace při tlumočení – někdy (a s trochou štěstí) je tlumočenému rozumět lépe než projevu samotného řečníka.

Tlumočníci samozřejmě nemají nic proti, když je lidé chválí. To mají se všemi společné. Proto mají radost, když se jim například řekne: *»Mluvíte perfektně anglicky«,* nebo: *»Máte tak příjemný hlas – je radost Vám naslouchat!«.* Existují ale i komplimenty, které je těší trochu méně: *»Blahopřeji, bylo to opravdu dobré! Víte, posledně to dělala moje sekretářka, a její francouzština není tak dobrá.«* Nebo: *»Vyznáte se fantasticky v polovodičové technice – studoval(a) jste?«*

Co je na tlumočení tak obtížné?

Některé faktory známe: jazykové znalosti, vědomosti, píle, vytrvalost, schopnost soustředit se. Ale zdá se, že nejsou rozhodující jednotlivé faktory, nýbrž jejich souhra. Tlumočnické výkony není možné přiřadit pouze vědomostem ani pouze jazykovým znalostem. Spočívají ve schopnosti vzájemného přiřazování všeobecných vědomostí a formulací. Jejich vzájemný poměr je však poněkud komplikovaný: Skutečnost je možno formulovat nejrůznějším způsobem, formulace může – podle kontextu – odkazovat na různé skutečnosti. A tak se tento akt odehrává v poměrně temné, téměř neprozkoumané oblasti, kde se s jistotou a rychlostí myšlenek spojují vlastní všeobecné vědomosti, situace řečníka, účel projevu a potřeby posluchače s použitými slovy, a výsledek této analýzy se téměř automaticky převádí do jazykového projevu.

Zní to komplikovaně. A taky to je komplikované.

V pilotní kabině

Piloti a tlumočníci mají více společného, než by se zdálo. Jednak zde najdeme funkční střízlivost a doléhající úzkost pracoviště. *»Kokpitem«* tlumočnicka je kabina, přes jejíž okno může vidět, zda vede své hosty ke kýženému cíli, a jaké *»prostorové klima«* vytváří řečník svou přednáškou. Jako každý pilot má tlumočník i druhého pilota, který má stejné navigační zkušenosti jako on sám, který je kdykoliv připraven převzít za něj nástroje, který mu vypomáhá při práci poskytováním dat, a v předepsaných časových intervalech jej střídá.

A ještě jeden společný rys: psychologové přišli na to, že zcela určitý typ osobnosti trpí strachem z letu. Jedná se o lidi, kteří nesou odpovědnost a rozhodují, a nejsou zvyklí se svěřovat jiným. Proto jsou pro ně nesmírně obtížné situace, kdy by se vlastně mohli v klidu posadit, protože pro ně jiní odvádějí kompetentní práci. Tento pocit, být odkázaný na svého »komunikačního pilota« je obtížný i pro mnohé účastníky konference. Někdy se projevuje tak, že pomocí slovníků kontrolují kompetenci tlumočnicka; v nejhorších případech se je dokonce pokouší poučovat, jak mají tlumočit. Zkušení tlumočníci reagují na tyto symptomy tlumočnické fobie s klidem. Ale i jejich krev se někdy dostane do varu, když se jim zase jednou vysvětluje, jak se má určité slovo správně přeložit. A ptají se, zda by jejich »kritici« měli také odvahu vysvětlovat kapitánovi rumba, jak se má správně přistát v Hongkongu, protože ve svém mládí létali s modely letadel.

Otázky důvěry

Tlumočníci pracují nejlépe, když dostanou důvěru předem, protože jsou odkázaní na porozumění. Od řečníka potřebují pochopení, aby hovořil svým přirozeným tempem řeči, jasně artikuloval, a jeho mikrofonová technika že je předpokladem pro to, aby se k nim dostaly všechny informace. Od posluchače potřebují důvěru ve svůj výkon a ne chytračení nebo slovíčkaření. Jen suverénní tlumočníci jsou schopni vysokého výkonu. A jak dobře se tlumočnick cítí, záleží i na reakci jeho posluchačů.

Technika a techniky

Když se má na konferenci zajistit, aby všichni posluchači mohli slyšet příslušný projev ve svém mateřském jazyce, musí se text projevu simultánně tlumočit. Tlumočnick sedí ve zvukotěsné kabině, ze které má přehled na celý prostor. Přes sluchátka slyší řeč v originálním jazyce a převádí ji okamžitě do cílového jazyka. Má-li se řeč tlumočit ještě do dalších jazyků, je zapotřebí pro každý jazyk další kabinu (s tlumočnickem nebo tlumočnicí). Tlumočnick hovoří simultánně přetlumočený text do mikrofonu, a z něj se přenáší do sluchátek posluchačů. U vícejazyčných konferencí mohou posluchači pomocí tlačítka u svého sedadla rozhodnout, ve kterém z nabízených jazyků chtějí výklad řečníka sledovat.

Obvykle sedí dva (někdy i tři) tlumočnick v jedné kabině, kteří se podle domluvy (zpravidla po půl hodině) střídají. Neaktivní tlumočnick mají sice přestávku, během které nemluví. Sledují však dále pozorně příspěvky a musí být kdykoliv schopni svým kolegům pomoci (například při dlouhých výčtech, statistikách nebo s obzvláště esoterickými odbornými termíny). Může se stát, že musí převzít mikrofon, když se dostane kolega do obtíží. Už jen proto nemohou jednoduše vypnout.

Sedí nebo stojí-li tlumočnick (například při recepcích, uvítacích proslovech nebo přípitcích) přímo vedle řečníka, tlumočí se konsektivně. To znamená, že se celý proslov (nebo alespoň větší úseky) nejprve souvisle přednesou, a pak přetlumočí. Během přednášky se píše tlumočnick poznámky, a pak tlumočí souvisle celou řeč do požadovaného cílového jazyka.

Brífink

Předtím, než nastoupí pilot na své pracoviště, jde před každým letem k poradě. Informuje se na data počasí na své letové trase, místní zvláštnosti v cílové lokalitě, vytížení letadla atd. Před vlastním letem se na základě kontrolního seznamu kontroluje technická bezpečnost, a i během letu je pilot odkázaný na spolehlivost dat, která dostává od navigačního a kontrolního letového systému.

Bylo by nesmyslné, říci pilotovi: »Dneska poletíš bez informací a bez nástrojů – podíváme se na to, zda umíš létat!« Protože důležitá – když ne nejdůležitější – část kompetence pilota spočívá ve správném sběru dat, jejich vyžádání, vyhodnocení a uplatnění.

Tlumočníci se někdy setkávají s nepochopením. když žádají před zahájením konference o informační materiál. Nezřídka dostanou odpověď: »My jsme mysleli, že umíte anglicky! Musíte jenom všechno překládat do němčiny – rozumět tomu nemusíte!«.

Protože tato představa tlumočníka jako mechanického papouška je dost rozšířená, snažili jsme se objasnit komplexitu tlumočnické práce. Ukázalo se, že předběžné vědomosti a porozumění situaci jsou rozhodujícími předpoklady pro pochopení. Proto se každý odpovědný tlumočník bude snažit získat co nejvíce informací k seznámení s tématem. Může se jednat o publikované články k tématu konference, terminologické seznamy a interní odborný žargon, o diagramy a nákresy k pochopení funkčních souvislostí, o manuskripty konferenčních příspěvků a nástin přednášek. Hodně těchto podkladů má již dlouho před zahájením konference objednatel k dispozici, ale často ani nepomyslí na to, že by je zpřístupnil i tlumočnickovi.

- Autor: Dr. Hans G. Hönig
- [Odborná skupina Tlumočení](#)
- Fakulta aplikované lingvistiky a kulturní vědy
- Univerzita Johanna Gutenberga v Mohuči, 2001.
- Překlad z němčiny: Radim Sochorek
- Překlad článku uveřejňujeme s laskavým svolením autora.

sochorek.cz (němčina, nizozemština) – profesionální poskytovatel překladatelských služeb od roku 1995

Tlumočník jako papoušek?
Příbuzné odkazy

Dostupné z: <http://www.sochorek.cz/archiv/clanky/tlumoceni/prace.htm>